

23. AVIFAUNA IN GEBOUWEN

Inleiding

De biodiversiteit in Brussel wordt wetenschappelijk gemonitord om de nodige gegevens te verzamelen voor de ontwikkeling van het beleid voor de bescherming en het beheer van soorten (zie [Monitoring van de soorten](#)). In dit verband wordt er elk jaar een monitoring van gewone vogels uitgevoerd. Hiermee kunnen langetermijntendensen over de afgelopen 10 jaar worden vastgesteld. Op basis van het laatste monitoringverslag (2023 - [zie Evolutie van de avifauna](#)) en andere documenten, richt dit informatieblad zich op gebouwgebonden soorten. In het algemeen rechtvaardigt de negatieve tendens van deze soorten, en voor sommige zelfs zeer negatieve tendens, een bijzondere belangstelling voor de redenen van deze achteruitgang, ten einde voor elke soort een passend instandhoudingsbeleid te kunnen bepalen.

1. De situatie van gebouwgebonden soorten

De globale evolutie van de Brusselse avifauna (44 soorten) is stabiel sinds 1992 en gedurende de laatste 10 jaar. De groep van veel voorkomende inheemse soorten (34 soorten) neemt op lange termijn matig af (-1,1%/jaar sinds 1992), maar is de laatste 10 jaar stabiel (PAILHES M., 2023, Natagora-Aves).

Voor de groep gebouwgebonden soorten is de trend duidelijk anders. Vogels die nestelen op gebouwen, in holten zoals stellinggaten, spleten in muren, onder daklijsten, achter dakgoten, onder dakpannen, bovenop gevels... zijn typisch voor de 'grijze zone' van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in tegenstelling tot de groene gordel. Deze groep van zeer antropofiele soorten (soorten die leven op plaatsen die door de mens worden bezocht) gaat er helaas op achteruit: -4,3% per jaar sinds 1992. De trend lijkt zich de laatste jaren echter te hebben gestabiliseerd. Ze omvat de huismus (*Passer domesticus*), de spreeuw (*Sturnus vulgaris*), de zwarte roodstaart (*Phoenicurus ochruros*) en de gierzwaluw (*Apus apus*). De verwilderde rotsduif ('huisduif') is niet in deze groep opgenomen omdat het strikt gezien geen holtebewonende soort is en deze groep soorten omvat die gebonden zijn aan holten in gebouwen (PAILHES M., 2023).

Het gaat hier om de groep van soorten waarvoor voldoende gegevens beschikbaar zijn op basis van monitoring via luisterpunten. Hiervoor zijn de trends in figuur 1 aangegeven (zie [Evolutie van de avifauna](#)).

Een andere soort die zich goed heeft aangepast aan de stedelijke omgeving en gebouwen is de huiszwaluw (*Delichon urbicum*). Deze nestelt niet in het gebouw zelf, maar buiten het gebouw op beschutte muren.

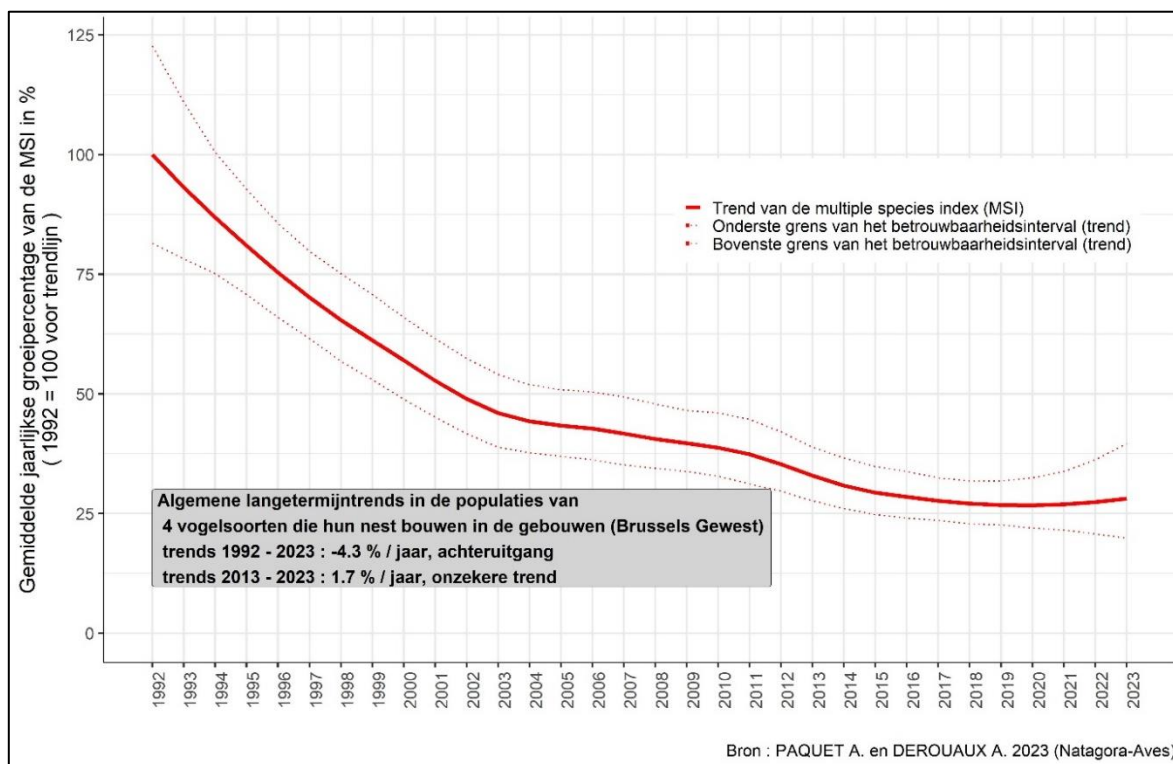
Andere soorten die althans gedeeltelijk gebouwgebonden zijn, zijn de slechtvalk (*Falco peregrinus*), de zilvermeeuw (*Larus argentatus*) en de kleine mantelmeeuw (*L. fuscus*), alsmede de kauw (*Coloeus monedula*). Deze soorten gaan echter niet achteruit en zijn over het algemeen niet gebonden aan dezelfde soorten gebouwen als de andere genoemde soorten. Hun aanpassing aan gebouwen is zeer recent en toont het grote aanpassingsvermogen van sommige vogels.

Huismussen, gierzwaluwen, spreeuwen en huiszwaluwen zijn sociale soorten die in groepen of zelfs kolonies leven, net als meeuwen en kauwen.

Figuur 1. Algemene tendens van op gebouwen nestelende vogels. 4 soorten worden in aanmerking genomen: huismus, gierzwaluw, spreeuw, zwarte roodstaart (gemiddelde jaarlijkse groei in %). Brussels Gewest (1992-2023)

Bron: PAILHES M., 2023 (Natagora-Aves)

Tussen 1992 en 2023 zijn de populaties van 4 soorten van gebouwgebonden vogels in totaal met 75% afgenomen.

Wist u dat?

Alle vogelnesten zijn bij wet beschermd, ook als ze nog in aanbouw zijn (Ordonnantie betreffende het natuurbehoud van 1 maart 2012). Daarom is het verboden ze te vernielen of de vogels te beletten van en naar het nest te vliegen. Het gaat om:

- de vernietiging, beschadiging of verwijdering van habitats, schuilplaatsen, voortplantingsplaatsen, rustplaatsen, nesten en eieren van specimens van beschermde diersoorten;
- het verstoren van specimens van beschermde diersoorten, vooral tijdens de voortplantingsperiode, de periode waarin de jongen afhankelijk zijn, de overwinterings- en trekperiode.

1.1. Huismus (*Passer domesticus*)

Volgens de Monitoring van de vogelpopulaties in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (PAILHES M., 2023, Natagora-Aves) is de tendens voor wat betreft de huismus, geëvalueerd volgens de luisterpuntmethode (zie de focus Evolutie van de avifauna voor uitleg over de methodologie), gemiddeld -8,2% per jaar, en -93,6% tussen 1992 en 2023 (zie figuur 2).

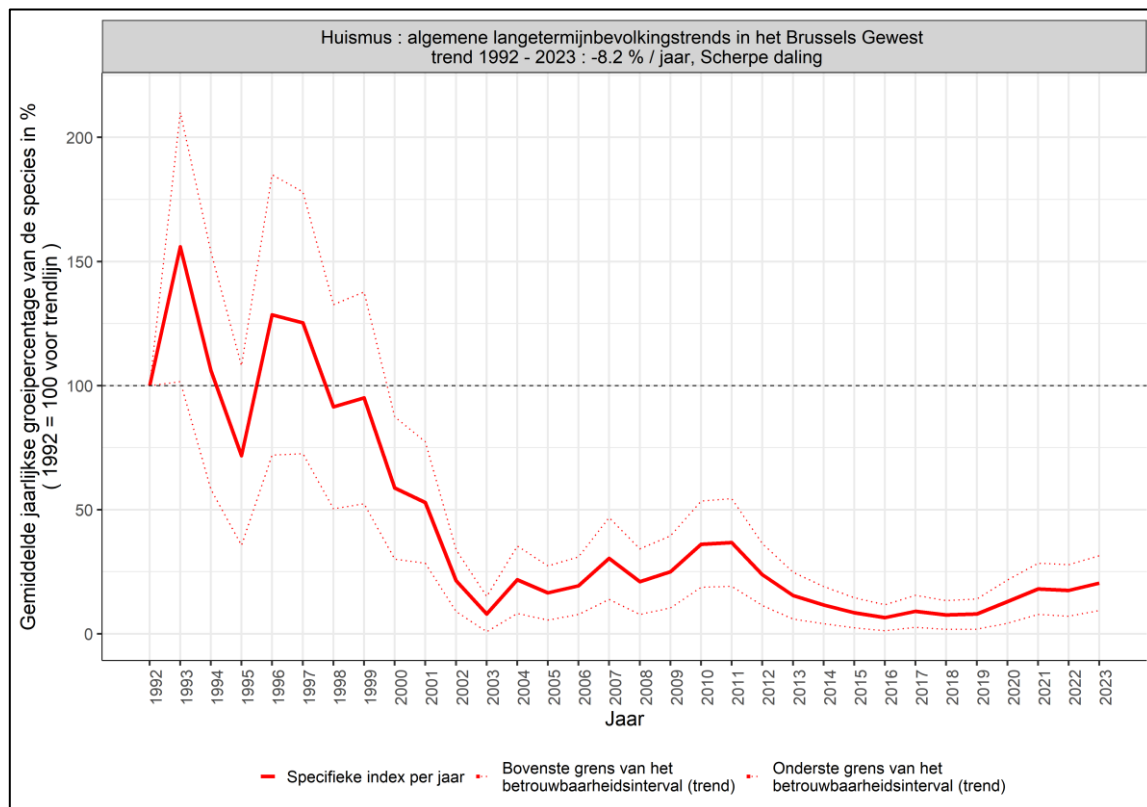
De oorzaken van deze achteruitgang van de soort in Brussel zijn waarschijnlijk meervoudig:

- verdwijning en versnippering van gunstige habitats voor de soort: de steeds toenemende verstedelijking in Brussel leidt tot de verdwijning van voor de mus gunstige gebieden, zoals braakliggende terreinen en dicht struikgewas waar mussen samenkomen om te socialiseren;
- verlies van nestplaatsen: de soort maakt gebruik van allerlei holten in gebouwen (stellinggaten, spleten in muren, ruimtes onder daken enz.) die bij renovaties verdwijnen;
- afnemende voedselbronnen: de volwassen huismus, hoofdzakelijk een graaneter (hij kan ook knoppen en kleine vruchten eten), heeft te lijden onder het verdwijnen van grassen en andere wilde planten waarvan hij de zaden verkiest, maar ook onder het verdwijnen van kippenhokken. De sterke afname van de insectenbiomassa zet ook de jongen onder druk, die uitsluitend met insecten worden gevoed als bron van eiwitten;
- isolement van subpopulaties, verarming van de genetische diversiteit: groepen mussen raken steeds meer geïsoleerd van elkaar binnen het Gewest maar ook van perifere populaties, wat de mogelijkheden voor genetische uitwisseling beperkt;
- opwarming van de aarde: de mineralisatie in steden verergert de gevolgen van de opwarming van de aarde (hitte-eilandeffect) en vogels kunnen fysiologische stress ondervinden van hittegolven;
- vogelmalaria: volgens een in Londen uitgevoerde studie (Dadam et al., 2019) zou 74% van de individuen drager zijn van de vogelmariaparasiet (protozoön van het genus Plasmodium). Hoewel de aanwezigheid van deze parasiet bij individuen in Brussel niet is gedocumenteerd, is het niettemin een factor waarmee rekening moet worden gehouden bij de gevolgen van de opwarming van de aarde voor de soort, aangezien de stijging van de temperaturen en de luchtvochtigheid gunstig zijn voor de voortplanting van muggen die deze ziekte overbrengen (die niet op de mens overdraagbaar is).

Bron van deze paragraaf: PAQUET A., 2021, PAILHES M., 2023, Natagora-Aves

Figuur 2: Tendens voor de huismus. Brussels Gewest (1992-2023)

Bron: PAILHES M., 2023, Natagora-Aves

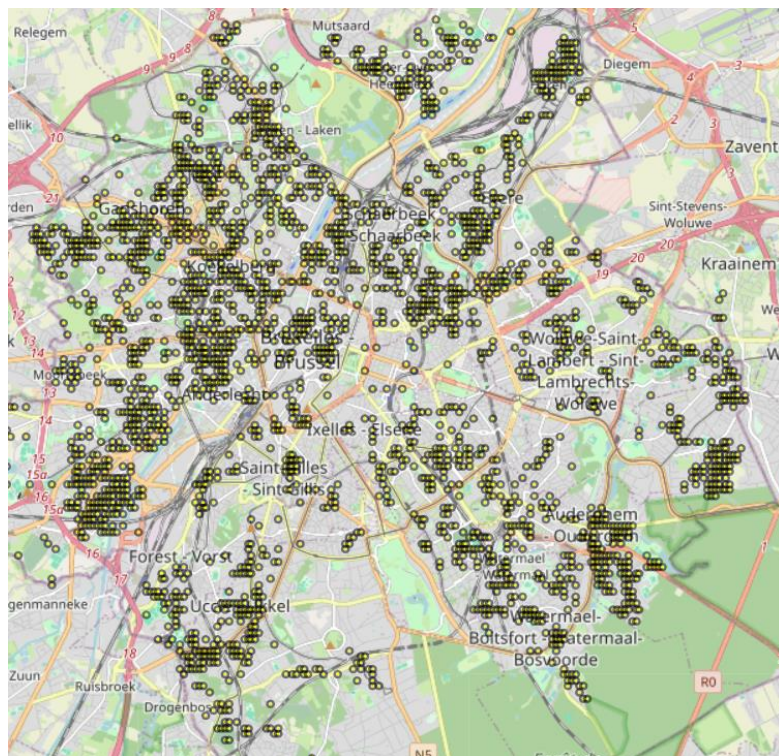

Sinds enkele jaren lijkt de resterende populatie stabiel, maar op een uiterst laag niveau. Er is geen noemenswaardige toe- of afname geweest en deze schijnbare stabiliteit wekt de illusie dat de situatie niet kritiek is. De evolutie per gemeente is onbekend, maar gezien de recente belangstelling voor het lot van deze 'stadsgezel' voeren bewuste burgers spontaan steeds meer gegevens in op het Natagora-portaal <https://waarnemingen.be> (dat de databank van Leefmilieu Brussel voedt). Deze gegevens zijn 'op zichzelf staand', d.w.z. dat zij geen deel uitmaken van een gestructureerd onderzoekprogramma. Ook de Burgermussengroepen, die de voorbije jaren in een aantal Brusselse gemeenten zijn verschenen, leveren steeds meer waardevolle gegevens op voor de monitoring en bescherming van deze soort.

In 2022 gaf de gemeente Ukkel in het kader van haar Natuurplan het departement Studies van Natagora de opdracht om een uitgebreide telling van de huismussen uit te voeren met een cartografie van de kolonies. Uit een vergelijking van de vogelatlassen uit 1989-1991 en 2000-2004 blijkt dat Ukkel een van de gemeenten is waar de soort het sterkst achteruit is gegaan, met een lokaal uitsterven over 9 vierkante kilometer van de atlas. De jaarlijkse monitoring van gewone vogels per luisterpunt illustreert ook deze dramatische lokale achteruitgang aangezien de soort op geen van de luisterpunten in de gemeente Ukkel meer is waargenomen. Deze nauwkeurige cartografie van de koloniën komt bovenop de drie andere gemeenten die door de BMG in kaart zijn gebracht. De Brusselse Vogelatlas, die begin 2025 klaar moet zijn, zal deze cartografie bevestigen en een globale visie geven op de kolonies voor het hele Gewest.

Figuur 3: Spreiding en dichtheid van de huismus binnen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Bron: waarnemingen.be (gegevens van de laatste 3 jaar op 08/12/2023)

1.2. Gierzwaluw (*Apus apus*)

De tendens voor wat betreft de gierzwaluw, beoordeeld volgens de luisterpuntmethode, is gemiddeld -2,4% per jaar en -54,22% tussen 1992 en 2023. Deze neerwaartse trend is vergelijkbaar met die van andere grote West-Europese steden op gematigde breedtegraden. In het jaarlijkse monitoringrapport (PAILHES M., 2023, Natagora-Aves) wordt echter gespecificeerd dat de luisterpuntmethode niet noodzakelijkerwijs geschikt is voor deze zeer mobiele soort, aangezien waarneming op een bepaalde plaats geen voldoende aanwijzing is voor nestelen.

De gierzwaluw maakt ook deel uit van de groep trekvogels, allemaal insectenetters, en de tweede groep van soorten waarvoor de tendens op lange termijn zeer slecht is: -42,7% tussen 1992 en 2023, en gemiddeld -2,6% op jaarbasis.

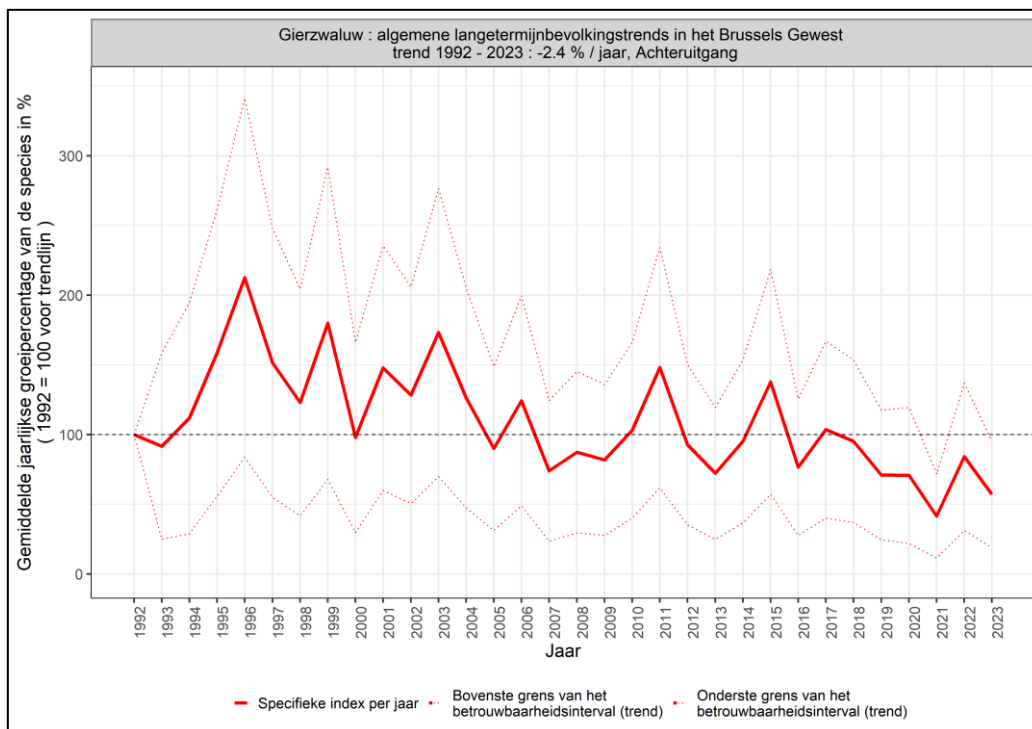
Ook hier zijn de oorzaken van de daling waarschijnlijk meervoudig:

- verdwijning van nestplaatsen: volgens het rapport [Population et habitat du Martinet noir Apus apus en Région de Bruxelles-Capitale, Aves 57/2, 2020](#) (in het Frans), bewoont de soort in Brussel vooral holten onder daklijsten (40% van de geregistreerde nesten), in stellinggaten en ventilatieopeningen (10%), openingen onder dakpannen (7%), spleten (4%), holten in de muur (3%) en nestkasten (3%). De soort verkiest wijken met aangrenzende bebouwingen, gelegen langs betrekkelijk smalle wegen. Oudere gebouwen genieten de voorkeur omdat ze meer broedgelegenheden bieden. In enkele tientallen jaren zijn veel buurten echter gerenoveerd. Renovaties isoleren gebouwen vaak en verwijderen zo nestplaatsen, terwijl de gierzwaluw een bijzonder trouwe vogel is voor wat betreft zijn nestplaats, waarnaar hij elk jaar terugkeert tijdens de voorjaars trek. Een ander nest vinden is dus een grote moeilijkheid voor de individuen van deze soort, een moeilijkheid die waarschijnlijk nog zal toenemen gezien de doelstelling om gebouwen te renoveren met het oog op een lager energieverbruik;
- migratiegebonden omstandigheden: de gierzwaluw komt begin mei in België aan en vertrekt eind juli. De rest van het jaar brengt hij door in Afrika, ten zuiden van de Sahara. De achteruitgang van de soort kan ook verband houden met de risico's van de trek (met name de weersomstandigheden) en met de omstandigheden die de vogels aantreffen tijdens de 9 maanden die ze in Afrika ten zuiden van de Sahara doorbrengen (vernietiging van het milieu, jacht);
- concurrentie met de huismus en de spreeuw: het is mogelijk dat de schaarste aan nestholten in gebouwen de interspecifieke concurrentie tussen deze verschillende soorten verergert;
- vermindering van de voedselbronnen: de gierzwaluw is een strikte insectivoor, en de insectenbiomassa is in Europa aanzienlijk afgenomen.

Bron van deze paragraaf: PAQUET A., 2020, PAILHES M., 2023, Natagora-Aves, Aves 57/2 – 2020.

Figuur 4: Tendens voor de gierzwaluw - Brussels Gewest (1992-2023)

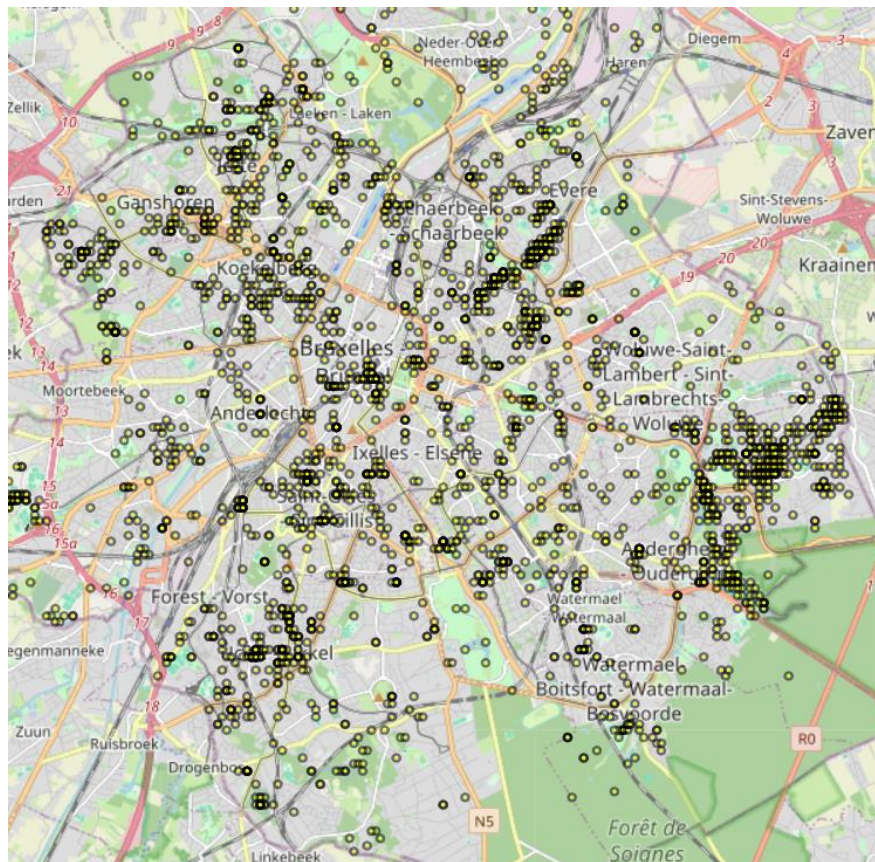
Bron: PAILHES M., 2023, Natagora-Aves.

Figuur 5: Spreiding en dichtheid van de gierzwaluw in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Bron: waarnemingen.be (gegevens van de laatste 3 jaar op 20/09/2023)

Discreter dan de huismus, die vaak zichtbaar is op de grond, is de gierzwaluw een vogel die voornamelijk in de vlucht leeft, behalve tijdens het broedseizoen. Dit duurt de 3 maanden van het jaar dat hij bij ons aanwezig is, van begin mei tot eind juli. De twee belangrijkste kolonies in het Gewest, die van Toverfluit en Jubelpark, worden sinds 2016 geïdentificeerd door de werkgroep 'gierzwaluwen' van Natagora.

De kolonie Toverfluit: een grote kolonie gierzwaluwen bevindt zich bij het Scheutbos, in de ventilatiegaten van de schoolgebouwen van Toverfluit. De kolonie werd in 2011 ontdekt. Toen de directie op de hoogte werd gebracht, nam een bioloogleraar het initiatief om de geblokkeerde gaten vrij te maken, waardoor het aantal beschikbare holten steeg tot 251, verspreid over de gebouwen op het terrein.

- Aangezien de eerste telling in 2016 wat laat in het seizoen plaatsvond (15 juli), waren sommige nesten al niet meer bezet, wat het veel lagere cijfer verklaart dan in andere jaren (figuur 12). Daarom zijn de tellingen sindsdien vervroegd.
- In 2017 werden 199 holten geïnventariseerd door vrijwilligers van Natagora en haar werkgroep gierzwaluwen: daarvan waren er 57 bezet door broedparen (114 vogels). Er werden ook veel 'bangers'¹ opgemerkt. Op basis van deze waarnemingen en het gemiddelde aantal eieren per paar voor de soort $(2,57)^2$, wordt geschat dat er tijdens het seizoen 2017 tot 260 gierzwaluwen zijn geweest.
- In 2018 was het aantal bezette nesten bijna gelijk aan 2017, maar ongeveer de helft daarvan waren niet dezelfde nesten (23 nesten waren verlaten, 25 nieuwe holten waren bezet). Zeer ongunstige weersomstandigheden ten tijde van de terugkeermigratie kunnen dit resultaat verklaren.

¹ Een banger is een onrijpe, nog niet nestelende volwassene die een holte zoekt in afwachting van de geslachtsrijpe leeftijd, en vaak tegen de ingangsoening van de gevonden holten gaat botsen (vandaar de Engelse naam 'banger').

² Gemiddelde vastgesteld in Zwitserland.

- In 2019 waren er minder waarnemers en was de binnenplaats van de school onvoldoende toegankelijk, wat het lagere aantal waarnemingen verklaart dan in andere jaren.
- De telling kon in 2022 niet worden uitgevoerd.
- Uit gegevens die tussen 2017 en 2023 zijn verzameld, blijkt dat het een redelijk stabiele kolonie is.

Tabel 1 :

Aantal waarnemingen per jaar tussen 2016 en 2023 voor bezette holten en broedende individuen in de gierzwaluwkolonie van Toverfluit.		
Bron : Martine Wauters (https://martinew.canalblog.com/), persoonlijke communicatie van GT Martinets (Natagora)		
Jaar	Aantal bezette holten	Aantal broedende individuen
2016	25	50
2017	57	114
2018	57	114
2019	46	92
2020	51	102
2021	59	118
2022*	/	/
2023	61	122

* De kolonie kon niet worden geteld in 2022.

De kolonie van het Jubelpark: een a priori belangrijke kolonie heeft haar intrek genomen in de halfronde open buitengalerijen (hemicycli), aan weerszijden van de triomfboog van het Jubelpark. Sinds enkele jaren wordt daar ook een telling uitgevoerd, sinds de observatie door een vrijwillige ornitholoog van een groot aantal gierzwaluwen die over de triomfboog vliegen. In 2020 werden vogels waargenomen die 84 holtes van de hemicycli binnenvlogen. In 2023 namen vrijwilligers die de telling uitvoerden er slechts 61 waar.

In dit stadium zijn er onzekerheden over de structuur van de hemisfeerholtes en daarom is het niet mogelijk om te bepalen of elke ingang een enkel nest vertegenwoordigt, of er meerdere toegangen per nest kunnen zijn, of dat één toegang tot meerdere nesten leidt. Nader onderzoek is nodig voordat we precieze cijfers kunnen bevestigen over het aantal nesten dat in dit gebouw wordt bewoond. Dankzij de kennisgeving van deze kolonie aan het Gewest (Leefmilieu Brussel en Directie Monumenten en Landschappen) kan ze bewaard blijven tijdens alle werken, die op deze locatie enkel kunnen worden uitgevoerd in afwezigheid van vogels.

Deze twee voorbeelden tonen aan dat alle soorten gebouwen belangrijk zijn voor gebouwgebonden vogelkolonies, of het nu gaat om oude, historische gebouwen die door de vogels zeer worden gewaardeerd, of om modernere gebouwen. De talrijke door de vrijwilligers verzamelde waarnemingen leveren ook nieuwe elementen op om het nestgedrag van de gierzwaluw te begrijpen voor wat betreft de keuze van de nestholte (hoogte, oriëntatie, toegankelijkheid enz.), maar ook om ze te beschermen tijdens renovatie- of isolatiewerkzaamheden.

1.3. Spreeuw (*Sturnus vulgaris*) en zwarte roodstaart (*Phoenicurus ochruros*)

De tendens voor wat betreft de spreeuw is gemiddeld -5,7% per jaar en -84,9% tussen 1992 en 2023.

De oorzaken van deze aanzienlijke achteruitgang zijn minder goed gedocumenteerd dan voor andere soorten, maar net als bij andere gebouwgebonden soorten kan de spreeuw nadelige gevolgen ondervinden van de renovatie en isolatie van gebouwen. Het is een holtebewonende vogel die gebruikmaakt van oude muren en daken in steden. Hoewel hij zich in de zomer ook voedt met bessen, vruchten en zaden, voedt hij zich voornamelijk met insecten, spinachtigen, regenwormen enz. die hij in de grond vindt. Hij kan dus ook te lijden hebben onder de vermindering van de insectenbiomassa en de vermindering van de milieus die gunstig zijn voor zijn voeding, zoals weiden, graslanden, braakland, boomgaarden enz.

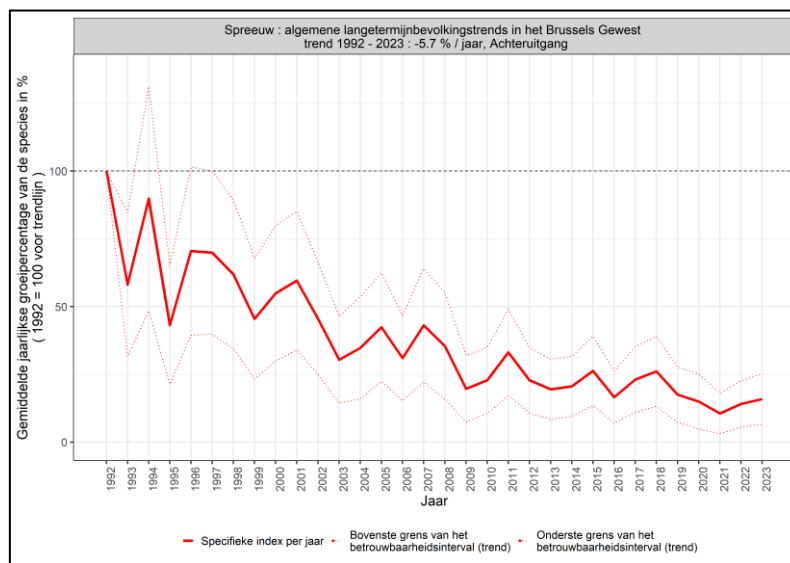
De tendens voor wat betreft de zwarte roodstaart is gemiddeld $-1,7\%$ per jaar en $-42,6\%$ tussen 1992 en 2023.

Net als bij de spreeuw zijn de oorzaken van de achteruitgang van de soort waarschijnlijk te zoeken in de schaarste van potentiële nestplaatsen: in de steden bouwt deze semi-holtebewonende vogel zijn nest in open, maar beschermde spleten in gebouwen, zoals onder een dak, boven op een muur, in een deel van het dakgebint of achter een dakgoot enz. Zijn voedsel bestaat hoofdzakelijk uit insecten, spinnen, kleine regenwormen enz. en slechts in geringe mate uit vruchten of zaden. Hij kan dus ook te lijden hebben onder de afname van de insectenbiomassa en de vermindering van de open gebieden die zijn jachtgebied vormen.

Bronnen van deze paragraaf: PAILHES M., 2023, Natagora-Aves, oiseaux.net, Le comportement des oiseaux d'Europe.

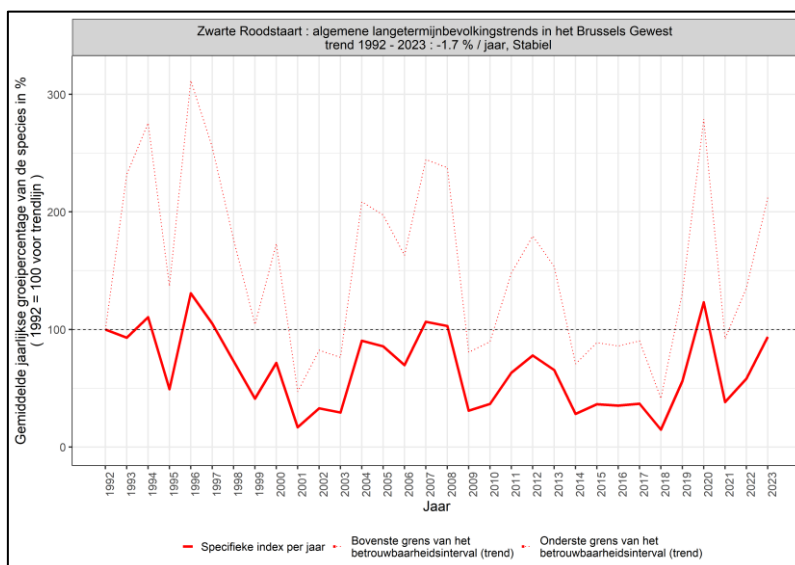
Figuur 6: Tendens voor de spreeuw - Brussels Gewest (1992-2023)

Bron: PAILHES M., 2023, Natagora-Aves.

Figuur 7: Tendens voor de zwarte roodstaart - Brussels Gewest (1992-2023)

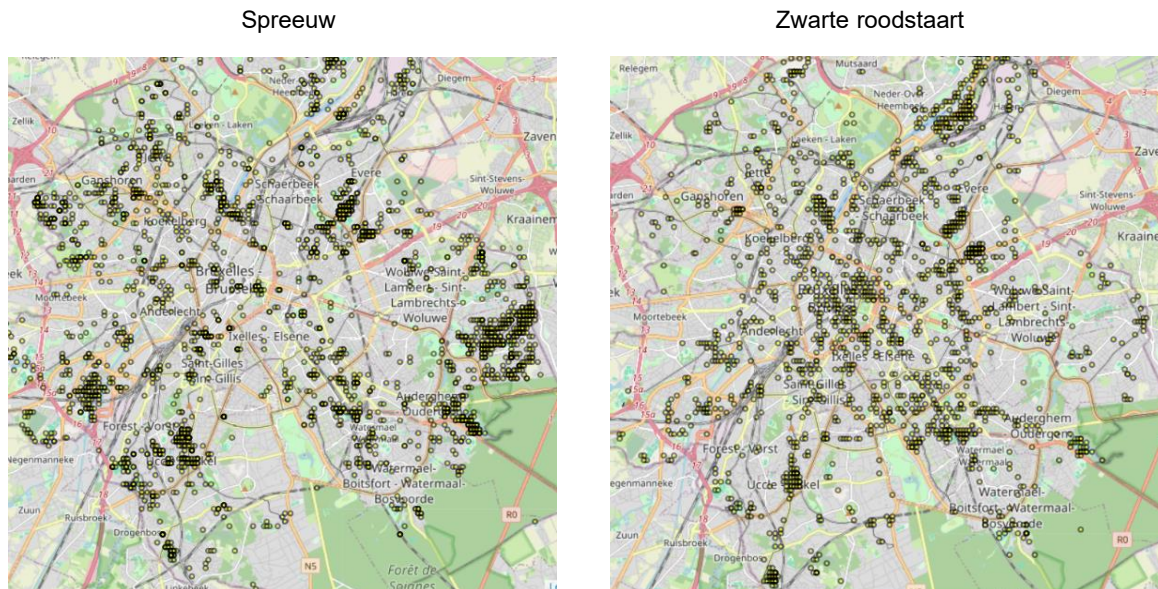
Bron: PAILHES M., 2023, Natagora-Aves

Figuren 8 en 9: Spreiding en dichtheid van de spreek en de zwarte roodstaart in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Bron: waarnemingen.be (gegevens voor de laatste 3 jaar op 08/12/2023)

1.4. Huiszwaluw (*Delichon urbicum*)

De soort was in het begin van de jaren 2000 nagenoeg verdwenen in Brussel. Terwijl er in 1982 alleen al in het zuidoosten van het gewest nog 716 nesten waren voor ongeveer 500 broedparen, werden in 2002 nog slechts 33 broedparen gevonden (33 bezette nesten).

De oorzaken voor de achteruitgang van de huiszwaluw:

- beschikbaarheid van modder van goede kwaliteit: huiszwaluwen bouwen moddernesten. Dit vereist voldoende modder in de buurt van de nestplaats. De modder mag niet te brokkelig zijn (bv. zwarte modder uit daklijsten of zandige modder) omdat het nest dan misschien niet de hele nestperiode standhoudt. De verharding van de omgevingen beperkt de beschikbaarheid van modder;
- verlies van nestplaatsen: de huiszwaluw nestelt niet in het gebouw zelf, maar gebruikt dakranden, daklijsten en raamopeningen om zijn nest te bouwen. Moderne renovaties doen vaak nestplaatsen verdwijnen en nieuwe gebouwen zijn in dit opzicht minder gastvrij. Zwaluwen zijn ook niet altijd welkom op gerenoveerde gevels omdat hun uitwerpselen de muren en ramen van de gebouwen bevuilden;
- migratiegebonden omstandigheden: net als de gierzwaluw is de huiszwaluw een trekvogelsoort die overwintert in Afrika, ten zuiden van de Sahara. De achteruitgang van de soort kan ook verband houden met de risico's van de trek (met name de weersomstandigheden) en met de omstandigheden die de vogels aantreffen tijdens de maanden die ze in Afrika doorbrengen;
- vermindering van de voedselbronnen: de huiszwaluw is een strikte insectivoor, en de insectenbiomassa is in Europa aanzienlijk afgenomen.

De zuivering van het water van de Zenne, de openstelling van de rivier en de renaturatie van de oevers van bepaalde gedeelten zullen waarschijnlijk leiden tot een aanzienlijke toename van de insectenbiomassa en de beschikbare modder voor nesten. Beide kolonies in het Kanaal/Zenne-systeem breiden zich uit, misschien als gevolg van dit milieubeheerbeleid.

Met name dankzij de mobilisering van verenigingen zoals Natagora (werkgroep 'zwaluwen'), de Ornithologische Commissie Watermaal-Bosvoorde (COWB) en het Koninklijk Belgisch Verbond voor de Bescherming van de Vogels (KBVBV) zijn er in het zuidoosten van het Brussels Gewest kunstmatige nestkasten geïnstalleerd. Tegelijkertijd werd spontane groei van natuurlijke nesten waargenomen in de kolonies Vorst en Haren. Momenteel worden sommige kolonies volledig ondersteund door het bestaan van kunstmatige nesten.

- In de jaren 1970 en 1980 bevond de belangrijkste kolonie van Brussel zich in Sint-Lambrechts-Woluwe, op de gebouwen van de middelbare school Mater dei. Tegen het einde van de jaren 1990, toen de nabijgelegen bouwwerken waren voltooid, droogde de beschikbaarheid van modder voor vogels op. In 2003 en 2004 broedden er geen paren meer in Mater dei. In 2005 motiveerde de terugkeer van een enkel paar verschillende actoren om een operatie te starten om kunstmatige nestkasten te plaatsen. Een samenwerking tussen Natagora, het KBVBV (Koninklijk Belgisch Verbond voor de Bescherming van de Vogels), Leefmilieu Brussel en de school heeft het mogelijk gemaakt om 30 kunstnesten te installeren. In 2007 waren er 6 broedparen waargenomen. Jaar na jaar keerden de paren in steeds grotere aantallen terug, bouwden natuurlijke nesten en bezetten de kunstmatige nesten. In 2013 werden nog eens 30 kunstnesten geïnstalleerd. De aanwezigheid van broedparen piekte op 39 in 2014, maar daalde naar 3 in 2022 en 0 in 2023.
- Niet ver van deze kolonie, in de wijk Sinte-Aleidis, zijn een tiental nestkasten geïnstalleerd in privéwoningen door de werkgroep Zwaluwen van Natagora, Natura Woluwe en de gemeente Sint-Pieters-Woluwe. In 2014 werden 4 nesten bezet. In 2023 werd het met 61 nesten de grootste kolonie in het zuidoostelijke deel van het Gewest.
- De Gerij-kolonie, in Vorst, verdween bijna in 2006 tijdens een restauratie en herbestemming van het gebouw waarin de kolonie zich bevond. Het KBVBV en de COWB, gesteund door Leefmilieu Brussel, vochten voor het behoud van de nesten en er werden kunstmatige nesten toegevoegd. De zwaluwen van deze kolonie, die toegang hebben tot de modder van de oevers van de Zenne, geven er de voorkeur aan hun eigen natuurlijke nesten te bouwen.
In mei 2023 kreeg deze kolonie nog eens 12 dubbele nestkasten (24 nesten), gefinancierd door de Natagora werkgroep Zwaluwen. Ze werden geïnstalleerd op het Brass-gebouw. 9 nestkasten hebben ook de nestkasten versterkt die al in het gebouw van de FOD Financiën in de Gerijstraat zijn geïnstalleerd. Dankzij deze verschillende acties huisvestte de kolonie in 2023 110 paren.
- Ook de opkomst van de Silokolonie in Neder-Over-Heembeek in 2023, met maar liefst 38 nesten in het eerste jaar, is heel goed nieuws. In 2021 zijn er nestkasten geplaatst.

De nesten zijn als volgt verdeeld:

- natuurlijke moddernesten = 70%;
- kunstmatige nestkastjes = 30%;
- het aandeel natuurlijke nesten neemt toe op de noord-zuidas die wordt bepaald door het kanaal en de Zenne. Deze as is dus een drijvende kracht achter de groei van de populaties van de huiszwaluw in Brussel.

Tabel 2:

Resultaten van de jaarlijkse monitoring van de huiszwaluwkolonies (aantal bezette nesten in Brussel van 2002 tot 2023).																						
Grijs : uitgestorven kolonies. Oranje : dalend ten opzichte van het voorgaande jaar. Groen : stijgend ten opzichte van het voorgaande jaar.																						
Source : PAILHES M., 2023.																						
Colonies	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Mater Dei - SPW	3	0	0	3	1	6	7	11	22	27	30	43	39	30	31	15	15	19	19	15	3	0
St. Aleidis - SPW					1	0	0	0	1	0	3	3	4	6	14	20	40	43	58	45	36	61
Klein Zwitserland - Elsene	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Terkamerenstraat - SPW & SLW	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Sint-Denijsplein - Vorst	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Bezem hoek - WB	12	17	21	26	30	36	28	26	29	28	22	26	18	9	11	18	18	14	12	12	14	23
Pinoyplein - Oudergem	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Keymplein - WB	2	3	3	8	9	10	17	17	21	23	28	18	17	15	16	25	26	25	14	16	17	20
Piepelingen - WB						2	1	3	8	10	9	6	14	14	9	10	13	11	3	6	7	22
Silex - WB							1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gerij - Vorst	2	14	27	14	22	30	39	27	25	40	58	40	51	49	51	51	53	84	90	88	92	110
Maalderij - Haren	13	26	16	30	50	94	68	91	120	162	149	146	151	113	109	115	117	183	199	151	92	203
Silo-Meudon																						38
Totaal	33	60	67	81	113	178	160	176	226	290	299	282	294	236	241	254	282	379	393	333	262	477
Jaarlijkse evolutie	-49%	82%	12%	21%	40%	58%	-10%	10%	28%	28%	3%	-6%	4%	-20%	2%	5%	11%	34%	4%	-15%	-21%	82%
Evolutie sinds 1992	-74%	-53%	-48%	-37%	-12%	38%	24%	36%	75%	125%	132%	119%	128%	83%	87%	97%	119%	194%	205%	158%	103%	270%

Jaarlijkse monitoringrapporten toonden een piek van 393 bezette nesten op alle kolonies in 2020, na een bijna continue stijging van jaar tot jaar sinds 2003. In 2021 en 2022 was er echter sprake van een sterke daling van het totaal aantal nesten. De daling was vooral sterk voor de kolonie Maalderij in Haren, die van 199 bewoonde nesten in 2020 naar 92 in 2022 en 203 in 2023 ging.

Het jaar 2023 liet gelukkig een goed herstel zien met 477 bewoonde nesten voor alle kolonies, een absoluut record. De Ceres-kolonie (Maalderij – Haren) heeft dus 203 paren gehuisvest (tegenover 199 in 2020), wat volgens Natagora de grootste kolonie van België maakt, en er is een nieuwe kolonie met 38 nesten gecreëerd op de Silo, aan de andere oever van het kanaal.

De evolutie op lange termijn (1992 tot 2023) voor deze soort is +270%.

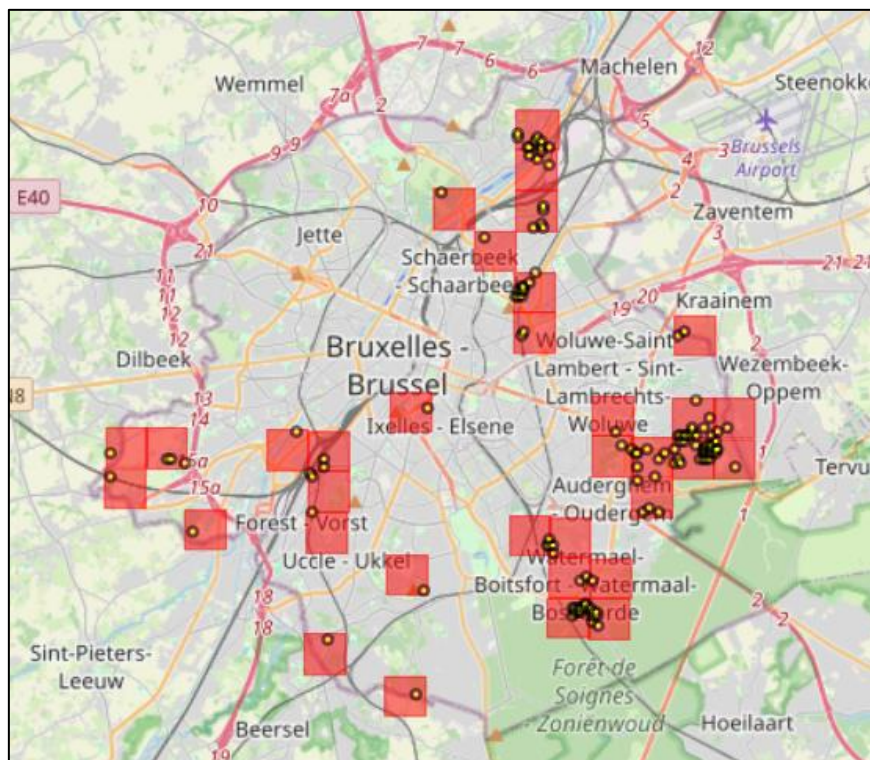
Dit bevestigt dat, hoewel de stedelijke omgeving voor sommige soorten een hoge intrinsieke waarde kan vertegenwoordigen, hun overleving voortdurende aandacht vereist, vooral gezien de tendens tot isolatie van gebouwen en mineralisatie van omgevingen. In het geval van trekvogels zoals de huiszwaluw zijn trek- en overwinteringsomstandigheden in Afrika factoren die ook fluctuaties in broedpopulaties kunnen veroorzaken.

In het verleden waren er een groot aantal kleine kolonies of zelfs alleenstaande paren: bij de samenstelling van de Brusselse Vogelatlas 1989-1991 werden in 29% van het Gewest huiszwaluwen geteld. In de jaren negentig werden de kolonies kleiner en meer verspreid. Vandaag, zoals te zien is op de kaart van de waarnemingen in 2023 hieronder, zijn huiszwaluwen verspreid over een klein aantal sites, wat helaas nog steeds een grote onzekerheid voor de soort met zich meebrengt.

Bron : PAILHES M., 2023, Natagora-Aves.

Figuur 10: Spreiding en dichtheid van de huiszwaluw in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Bron: waarnemingen.be (gegevens 2023)

Kolonies actief in 2023:

- Maalderij CERES, Haren
- SILO Meudonstraat, Neder-Over-Heembeek
- Gerij, Vorst
- Béguinettes, Keymplein en Bezemhoek, Watermaal-Bosvoorde
- Sinte-Aleidis, Sint-Pieters-Woluwe

1.5. Andere (gedeeltelijk) gebouwgebonden soorten

1.5.1. De witte kwikstaart (*Motacilla alba*) en de grote gele kwikstaart (*Motacilla cinerea*)

Twee soorten kwikstaarten, de witte kwikstaart en de grote gele kwikstaart, komen voor in het Brussels Gewest. Beide soorten worden op ons grondgebied als zeldzaam beschouwd.

Hoewel de grote gele kwikstaart kan worden gehandhaafd (volgens de eerste resultaten van de broed- en overwinteringsatlas van het Gewest voor 2022-2024), is de trend voor de witte kwikstaart (de meest voorkomende van de twee) onzekerder en mogelijk dalend.

Beide soorten voeden zich met insecten en andere kleine ongewervelde dieren. Ze leven in de buurt van waterpartijen of waterlopen die hen van voedsel kunnen voorzien. Ze nestelen in verschillende soorten holtes in gebouwen, zoals gaten in muren, onder daken, onder bruggen, in boomgaten of in een oever voor de grote gele kwikstaart. Ze nestelen niet uitsluitend in gebouwen, maar deze laatste speelt nog steeds een rol bij het behoud van nestplaatsen voor deze twee soorten.

1.5.2. Slechtvalk (*Falco peregrinus*)

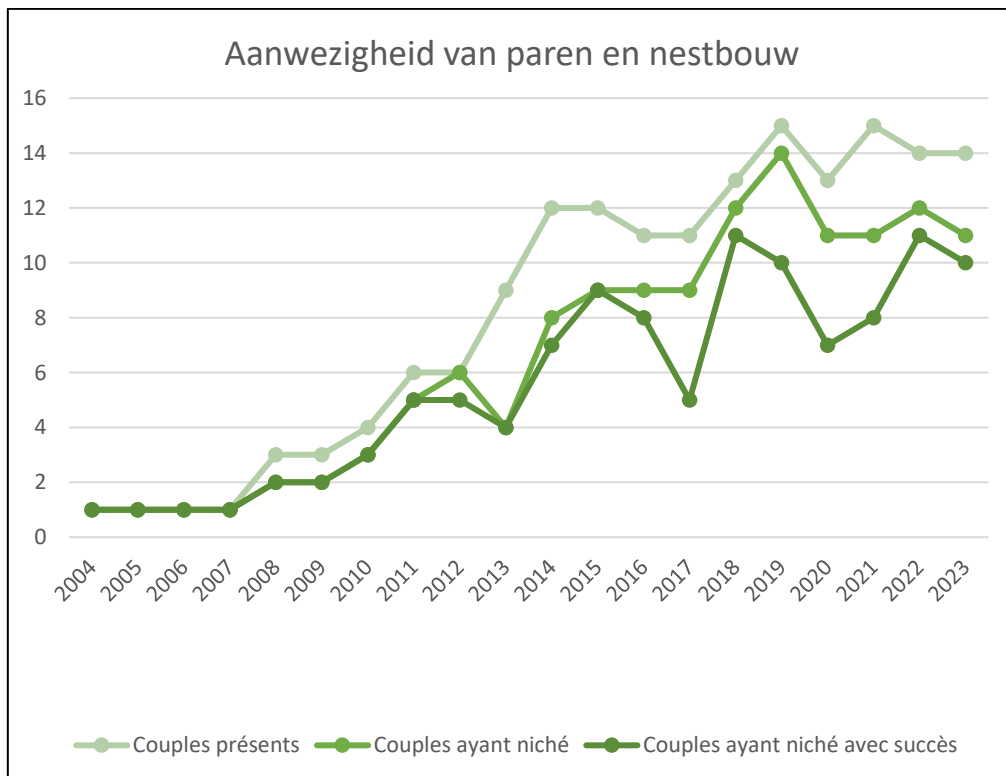
Deze andere emblematische soort nestelt ook in onze gebouwen, maar deze keer zijn het eerder kerken, klokkentorens of andere hoge torens, zoals op de campus Solbosch (ULB) of de Reyerstoren, plaatsen die doen denken aan de kliffen waar de soort in het wild vaak nestelt.

De soort was in de jaren zeventig bijna verdwenen in Europa, slachtoffer van bestrijdingsmiddelen, maar ook van een drang naar uitroeiing. Een eerste paartje keerde in 1994 terug om in België te broeden, en vervolgens in 2004 in Brussel, in de Sint-Michiels- en Sint-Goedelekathedraal. Dit was het eerste in België waargenomen stedelijk nest, het eerste van een Brussels succesverhaal (figuren 8 en 9).

Het bewijst dat de stedelijke omgeving een duidelijke aantrekkingskracht kan hebben op dieren in het wild. In 2023 zijn 10 paren met succes genesteld (van de 14 aanwezige paren) in de hele Gewest (er zijn naar schatting 80 broedparen in België). Dit is een recorddichtheid voor België, en zelfs voor Europa, een indrukwekkend resultaat gezien het feit dat nesten in stedelijke gebieden in ons land nog nooit waren waargenomen vóór de nesten in Brussel in 2004. Voor de 10 paren werden in totaal 27 valken geteld tijdens de vlucht.

Figuur 11: Aantal paren geteld tussen 2004 en 2023

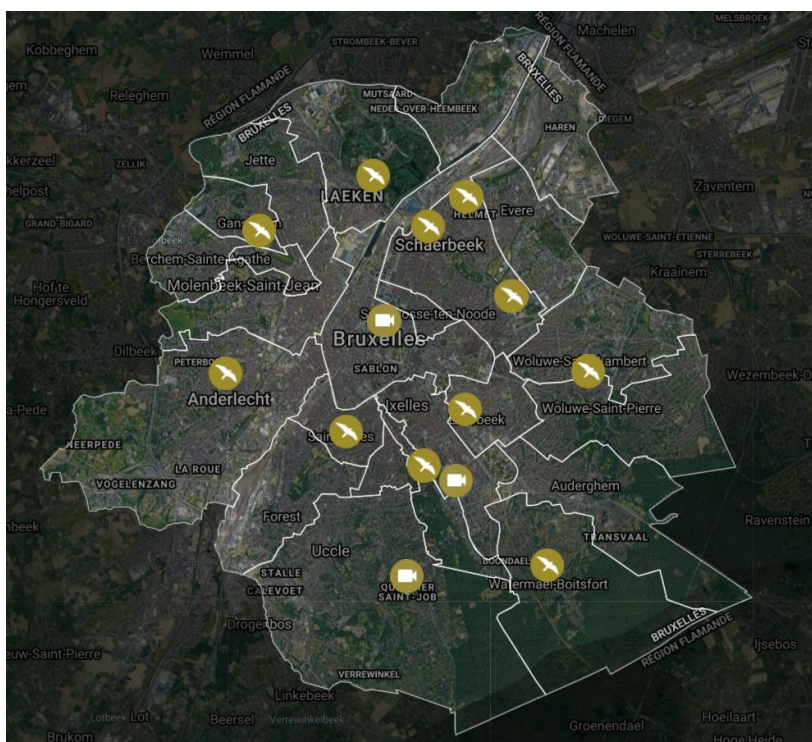
Bron: KBI

Figuur 12: Kaart met de broedplaatsen van de slechtvalk in Brussel

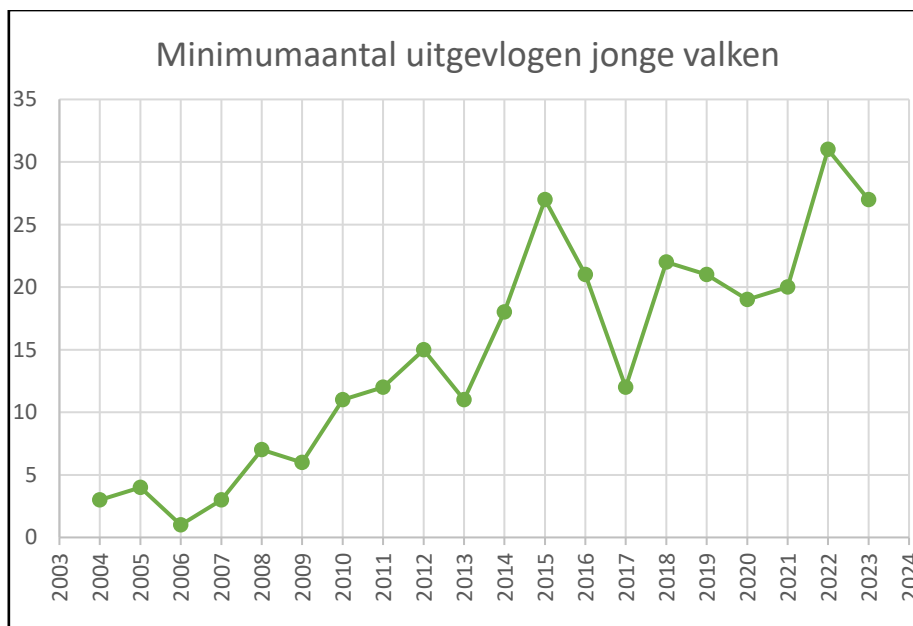
Bron <https://www.valkenvooriereen.be/> (KBIN)

Figuur 13: Aantal uitgevlogen valken (2004-2023)

Bron: KBIN

Dit is een minimumaantal gezien de moeilijkheden bij het tellen van jongen in bepaalde nesten die moeilijk toegankelijk zijn. Jongen die tijdens de groei sterven, worden niet meegeteld.

Van 2004 tot 2023 waren er in totaal 132 effectieve nesten (111 succesvol) op het grondgebied van het Gewest en 291 jongen zijn uitgevlogen.

Wat verklaart de terugkeer en het succes van dit roofdier?

- De bescherming van wilde vogels in de Europese Unie door de Vogelrichtlijn van 1979 was een bepalende factor, evenals het verbod op het gebruik van zeer giftige producten (zoals DDT), met name voor de prooien van de slechtvalk. De stedelijke biotoop en de beschikbaarheid van voedsel zijn gunstig voor de soort, die daarom wordt geacht in een 'gunstige lokale staat van instandhouding' te verkeren (Bron: [Factsheet nr. 18. Lokale staat van instandhouding voor habitat- en vogelrichtlijnsoorten binnen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest](#)). De slechtvalk heeft alles wat hij nodig heeft om zich thuis te voelen en zich voort te planten, want hij vindt in Brussel onderdak, voedsel en bescherming. Hij woont en jaagt in de hoogte en heeft geen last van de bebouwingsdichtheid. Bovendien is de aanwezigheid van kunstlicht 's nachts, wat voor vele andere soorten hinderlijk is, gunstig: het stelt hen in staat zowel 's nachts als overdag te jagen, wat een positieve invloed kan hebben op het succes van hun nesten.
- Voor deze soort bestaat ook grote belangstelling van het publiek, dat het nestelen live volgt via webcams die op het internet zijn aangesloten. De eigenaars van de gastgebouwen zijn bereid mee te werken en het KBIN bij te staan in haar instandhoudingsprogramma.
- Het project voor de instandhouding van de slechtvalk, Valken voor iedereen, wordt geleid door het KBIN en is ontwikkeld in samenwerking met de OCWB. Het is een combinatie van bewustmaking van het publiek en verzamelen van gegevens over het gedrag en de toestand van de Brusselse populatie van de soort.

Bron van de paragraaf over de slechtvalk: <https://www.valkenvooriedereen.be/>, KBIN, persoonlijk communicatie Didier Van Geluwe.

1.5.3. Meeuwen (*Larus spp.*)

Verschillende soorten meeuwen overwinteren in grote aantallen in Brussel. Zo kan men kokmeeuwen, zilvermeeuwen, kleine mantelmeeuwen, stormmeeuwen, pontische meeuwen en geelpootmeeuwen waarnemen. De vogels zoeken overdag voedsel en gebruiken soms bepaalde plaatsen als slaappleats (in januari 2018 werden 200 kokmeeuwen rustend waargenomen op het dak van een langs het kanaal gelegen bedrijf).

Voor sommige Laridae is het heel goed mogelijk om te nestelen in de stad en in sommige steden is dit ook waargenomen. Uit zeldzame waarnemingen in het voorjaar blijkt dat nestelen van ten minste twee meeuwensoorten mogelijk/zeker is in Brussel:

- Het nestelen van kleine mantelmeeuwen is zeker; nesten met eieren of jongen zijn al in 2020 waargenomen. In 2022 waren er 6 nesten te tellen op een industrieel gebouw met plat dak in de buurt van de Haven van Brussel. Het is echter mogelijk dat een van de nesten bewoond was door zilvermeeuwen.
- Op basis van de waarneming van een paring en de aanwezigheid van jongen op dezelfde plek enkele maanden later, wordt het mogelijk geacht dat een koppel zilvermeeuwen in het voorjaar van 2018 nestelde in het industriegebied van het kanaal. Sindsdien zijn er elk jaar andere paringswaarnemingen gedaan, maar altijd zonder bewijs van nesten (zilvermeeuwen kunnen zelfs tijdens de trek paren vormen).

De meest gunstige plaatsen voor meeuwen om te nestelen in Brussel zijn de daken van gebouwen op industrieterreinen langs het kanaal. In het algemeen moeten alle grote daken worden onderzocht omdat ook ver van het water kan worden genesteld. De aanwezigheid van zonnepanelen kan een troef zijn voor de bescherming van de jongen tegen roofdieren.

Waarnemingen blijven voorlopig zeldzaam, omdat er tot nu toe geen systematische zoektocht naar nestplaatsen voor deze soorten is uitgevoerd. In het kader van de Broedvogelatlas 2022-2024 wordt aandacht besteed aan het zoeken naar nesten.

Bronnen voor de paragraaf over meeuwen: PAQUET, A., Weiserbs, A., Natagora-Aves 2018, 2019, 2020, PAQUET, A., 2022, Natagora-Aves, [website van Aves Bruxelles-Brabant](#) (in het Frans).

1.5.4. Kauw (*Coloeus monedula*)

Zijn aanwezigheid in het Brusselse Gewest is sinds 1992 explosief toegenomen. Er is een trend van +9,3% per jaar en +1640,8% tussen 1992 en 2020. Het is de soort met de grootste toename in ons land op lange termijn, maar ook in jaarlijkse tendensen. Het is een holtebewonende soort die mogelijk nestelt in stedelijke gebieden, met name in historische centra. Ze bewoont holten onder de daken van oude gebouwen, gaten in muren, in torens, in schoorstenen enz. Ze nestelt echter (nog) niet in gebouwen in Brussel.

Bron van de paragraaf over de kauw: PAILHES M., 2023, Natagora-Aves.

Conclusie

In een stedelijke omgeving kunnen bepaalde soorten niet alleen nestelen in hun oude habitat, die nog rijk is aan spleten of onderdaken. Ook grote historische monumenten kunnen onderdak bieden aan sommige soorten, evenals meer recente industrieterreinen of zelfs moderne betonnen gebouwen (kolonie van gierzwaluwen in Toverfluit). Gebouwen zijn in het algemeen een potentieel rijke nestgelegenheid, mits de algemene ecologische voorwaarden voor de soort in de omgeving aanwezig zijn en in stand worden gehouden (voedsel, middelen voor nestbouw enz.).

Bovendien is de huidige kennis van de soorten die in Brussel in het algemeen voorkomen en van de gebouwgebonden soorten in het bijzonder, voor een groot deel te danken aan de vele vrijwilligers en verenigingen die zich steeds meer mobiliseren, niet alleen voor tellingen, maar ook voor instandhoudingsacties, zoals we zien voor de huismus, de huiszwaluwen en de gierzwaluw. Hieruit blijkt dat de bewoners zich steeds meer bewust worden van wat er bij natuurbehoud komt kijken en dat zij bij natuurbehoud een belangrijke en aanvullende rol kunnen spelen naast die van de overheid.

Bronnen

- [CARELS, Ch., Conseils pratiques et mesures concrètes pour la protection de l'hirondelle de fenêtre *Delichon urbicum* en milieux urbain et suburbain. L'exemple de Bruxelles et de sa périphérie, 2015, in Aves 52/1, 1-17.](#)
- [CARELS, Ch., BOECKX, A., PAQUET, A., L'Hirondelle de rivage *Riparia riparia* niche à nouveau en Région bruxelloise, 2021, in Aves 58/2, 101-103.](#)
- [ETIENNE E., Les groupes moineaux citoyens en Région de Bruxelles-Capitale, 2020, in L'homme et l'oiseau, 3 / 2020, LRBPO, 78-88.](#)
- [PAILHES M., 2023. Monitoring des populations d'oiseaux en Région de Bruxelles-Capitale – Rapport 2023. Natagora, Rapport du Département Études, 2023, 104 pp.](#)
- [PAQUET, A., 2021. Monitoring des Populations d'Oiseaux en Région de Bruxelles-Capitale : rapport 2020. Département Études Natagora, Rapport pour Bruxelles Environnement, 78 pp.](#)
- [PAQUET, A. et WEISERBS, A., 2020. Monitoring des populations d'oiseaux en Région de Bruxelles-Capitale. Rapport 2019. Département Études Natagora, Rapport pour Bruxelles Environnement, 83 pp.](#)
- [PAQUET, A. et WEISERBS, A., 2019. Monitoring des populations d'oiseaux en Région de Bruxelles-Capitale, Rapport final 2018. Département Etudes de Natagora, Rapport pour Bruxelles Environnement, février 2019, 75 pp.](#)
- [WEISERBS, A., PAQUET, A., WAUTERS, M., SEVRIN, D., Population et habitat du Martinet noir *Apus* en Région de Bruxelles-Capitale, in Aves 57/2, 2020, 87-102.](#)
- [Factsheet nr. 18. Lokale staat van instandhouding voor habitat- en vogelrichtlijnsoorten binnen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Leefmilieu Brussel, 17 blz.](#)
- Martine Wauters van de [mussenwerkgroep van Natagora](#) en de [blog Martine\(t\) News](#), Didier Van Geluwe van het KBIN en de website [Valken voor iedereen](#), de website [Aves Bruxelles Brabant](#) (Natagora)

Aanvullende informatie

- [Burgers verzamelen gegevens over de Brusselse biodiversiteit \('crowdsourcing'\), mei 2021, Staat van het Leefmilieu, Leefmilieu Brussel](#)
- [Monitoring van de soorten, Staat van het Leefmilieu Leefmilieu Brussel](#)
- [Evolutie van de avifauna, Staat van het Leefmilieu, Leefmilieu Brussel](#)
- [2. Vogels, januari 2018, factsheet over de monitoring van de avifauna in het Brussels Gewest, Leefmilieu Brussel](#)

Opsteller(s) van de factsheet:

Florence Didion

Revisie: Juliette de Villers.